

*Педагогически ракурси
Pedagogical perspectives*

ИДЕИТЕ НА УЧИТЕЛЯ ЗА ВЪЗПИТАНИЕТО И ОБРАЗОВАНИЕТО – С ДНЕШНА ДАТА

Илка Бирова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията разглежда някои идеи на големия български хуманист Учителя Петър Дънов (Беинса Дуно, 1864–1944) за възпитанието и образованието и тяхното приложение в днешната образователна система. Авторката счита, че тези идеи са актуални и значими днес, те трябва да се познават добре и да се внедряват в образованието, във връзка с което са направени конкретни предложения.

Keywords: education, school system, Petar Dunov, paneurythmia, suggestions

На светлата памет на майка ми

Стоица Кукова – учител по призвание и човек с голямо сърце

Учителят Петър Дънов – Беинса Дуно (1864–1944), е значима духовна фигура в българския и световния културен живот. Неговите идеи са плодотворни и актуални днес и трябва да бъдат осмислени в ситуацията, в която живеем. Това с най-голяма сила се отнася към идеите за образованието и възпитанието, които той изразява в многобройните си лекции и беседи, проведени през 20-те и 30-те години на миналия век. През 90-те години в България бяха издадени десетки книги със Словото на Учителя, сред които има книги с тематично подбрани материали в сферата на образованието и възпитанието. Такива са книгите на Б. Боев „Учителят за образованието“ (1994), „Педагогически въпроси“ на културна асоциация „Беинса Дуно“ (1998), които цитирам в настоящата статия.

Целта на статията е да спомогне за по-доброто познаване, осмисляне и приложение на високохуманните идеи на Петър Дънов за развитието на българското образование, което има своите здрави корени и традиции, но е силно разклатено днес в условията на всеобща икономическа и духовна криза.

За образованието и необходимостта от промяна

Учителят говори за необходимостта от промяна в системата на образованието, която се свързва с формирането на нова култура, на ново отношение към природата и ново разбиране на живота. Той се чувства едно цяло с младото поколение, хората на Новата епоха, с тези, „които имат стремеж към вечните ценности в живота и които имат любов“. Според Дънов учението на Бялото братство трябва да се приложи първо в училищата.

Като основна цел на образованието Учителят посочва оформянето на личности, обичащи „разумната и човеколюбивата свобода“ и живеещи в нея. Сега, когато живеем в демократично и свободно общество, най-много се нуждаем от ориентир в възпитанието на свободни и духовно издигнати личности. Според Дънов „образованието, в най-широк смисъл на думата, не е нищо друго, освен процес на възплащаване на благородни мисли и добри желания в живота на човека. Следователно, колкото повече образовани хора в посочения по-горе смисъл притежава един народ, толкова той е по-издигнат и по-развит духовно“ (Дънов, 1998: 9). Истинското знание включва освен знание, любов и свобода. То е онова, което внася светлина в човешкия ум. Искам да подчертая какво е разбирането на Учителя за образования човек. Той е не само добре информиран в дадена област, но е духовно издигнат човек, който прилага знанията си в живота. Изграждането на такива личности е основната цел на образованието. Голяма отговорност за всеки учител е да бъде такъв пример за образован човек.

За учителя като призвание

Според Петър Дънов да бъдеш учител е призвание, а не просто професия. Той казва следното: „Човек не може да бъде пророк, ако не е роден за такъв, човек не може да бъде философ, ако не е роден за такъв, човек не може да бъде учител, ако не е роден за такъв“. „Искате ли да бъдете истински учители, приложете любовта, като един от новите и мощни образователни методи“. (Дънов, 1998: 12–16). Да бъдеш добър учител не е само даденост – нужна е непрекъсната работа над себе си, „следване на пътя към върха“. Учителят трябва да развие доброто у себе си, за да може да го събуди у своите ученици. Същото се отнася до знанието и до любовта. Дънов подчертава, че този закон е много важен в педагогиката. Ролята на учителя е в „подпомагане на детето то да прояви Божествения живот, който минава през него; да отстрани самодоволствието, които могат да го ограничат. Той (учителят) трябва винаги да изхожда от съзнанието за Божествеността на вътрешната същина на човешкия дух“ (Дънов, 1998: 24). Има дълбока връзка между любовта и уважението към детската личност и позитивната нагласа на учителя и родителя, на което Дънов отделя много място в беседите си. „Най-напред родителят и учителят трябва да знаят закона да бъдат весели. При влизане в училище учителят трябва да се разтовари от всички тревоги и да влезе със сияеща радост-

на усмивка. Да бъде човек весел е нещо духовно.“ (Дънов, 1998: 23) Напълно приемам идеята, че усмивката на този, който възпитава, е най-прекият път към детското сърце.

За методите и принципите на възпитание и образование

Според Петър Дънов всеки учител трябва да усвои и прилага новите принципи и методи на обучение и възпитание. Аз бих казала, че те са определени като нови не защото са измислени от Учителя, а защото и по негово време, и днес не са осъзнати и приложени пълноценно в нашето образование, в такъв смисъл те остават нови. Искам да подчертая, че според Петър Дънов приложението на любовта е най-мощният образователен метод. Големият хуманист пише, че и най-малките деца трябва да знаят законите и методите на любовта, нейното превръщане в служене, милосърдие, вяра, надежда, радост, смирение, знание. В тази връзка си мисля, че в нашето училище няма предмет, който да запознава децата със законите на любовта и методите за нейното проявяване. Известно е, че в днешната училищна практика има час на класа, в който при желание от страна на учителя се разглеждат морално-етични въпроси и правилата на културното поведение, но това е епизодично и не можем да говорим за система в училищното образование в това отношение. Също така в часовете по литература, философия и естетика (в горен курс) се дискутират морално-етични теми. Но съм убедена, че като цяло се наблюдава голям пропуск в образователната ни система. Добре е да си припомним, че във възрожденското българско училище е имало учебни предмети с красивите названия *благодравие* и *любословие*, които са подготвяли децата за добри обноски, нрави и културна реч. Според мен в днешните условия е нужно да се разработи и въведе, макар и в рамките на часовете на класа, още от началните класове системен цикъл от беседи „*Как да изразяваме и прилагаме доброто и любовта?*“. Тези беседи трябва да бъдат съобразени с възрастта и нагласата на децата. Всеки ученик трябва да може да изрази мнението си въз основа на конкретна случка от неговия живот във или извън училище. При по-големите ученици това би могло да става под формата на дискусии на базата на самостоятелно или групово подготвени презентации. Вярвам, че системното провеждане на такива беседи с участието на самите ученици ще намали детската агресия в училище и ще подобри общия психоклимат там. Такова нововъведение няма да изисква капиталовложение или коренни промени в учебните програми, а е въпрос на добра воля и организация.

Според Петър Дънов в средното училище трябва да се изучават най-новите научни факти, които водят към по-дълбоко разбиране на природата и живота. В образованието трябва да се приложат методите на разумната природа. На детето трябва да му се покаже, че има разумност в природата. „Ако попитате: кой е дал на цветето тази форма? – отговорът е една разумна сила, значи

в цветето работи една разумност. После ще вземете пчелите и ще разгледа-те как те събират мед, как го приготвяват, как го оставят да ферментира. И с много примери ще се покаже разумността в природата“ (Дънов, 1998: 18). Според Учителя учениците трябва да осъзнаят, че във всички създания – цветя, насекоми, птици – има специфично съзнание, което постепенно се разширява. Съзнанието за разумността на природата трябва да бъде изгра-дено чрез конкретни практически дейности, съобразени с възможностите и желанието на децата. Трябва да създадем работа на децата, например садене на дръвчета и цветя, чистене на двора и градината, правене на вадички, чис-тене на извори, правене на пътеки. Тези дейности развиват сетивата на децата и пробуждат духовната им енергия. Да не забравяме, че в това отношение в нашето училище има здрави традиции – засаждане на цветя и дървета в учи-лищните дворове и населени места от ученици, отглеждането на зеленчуци в опитни полета, училищни градини и др. Така например още през 30-те години на миналия век в едно малко българско село – Враня, близо до Сандански, учениците от селското училище, сред които е била и майка ми, водени от своя учител, засаждат бадемови дръвчета на голия хълм над селото. И днес все още е жива бадемовата гора – памет за достойните хора, които са я създали. Убеде-на съм, че както бадемовата гора, така и добрите традиции в нашето образо-вание трябва да се поддържат и развиват. Такава добра традиция, както беше казано, е възпитаването чрез осъзнат труд и наблюдение сред природата. Това е в основата на екологичното възпитание, което има стратегическо значение в съвременните условия. Ще отбележа, че посочените практически дейности се прилагат широко за изграждане на младото поколение в известни чуждес-транни образователни и възпитателни институции като Валдорф-училищата, детските и младежките скаутски организации и др.

На основата на любовта, като образователен метод, и на метода на разумна-та природа Учителят разглежда и методите на съпоставянето и взаимодействи-ето. Съпоставянето развива ума и внася живот в обучението и възпитани-ето. Така например, ако детето се научи да почита растенията и животните, то ще почита и хората. Взаимодействието се разбира като постоянен духовен обмен между учителя и учениците – „учителят ще се учи от децата и децата ще се учат от него“. (Дънов, 1998: 22–23) Днес говорим за интерактивност в различни сфери на обучението, но при това най-вече се обръща внимание на технологиите в това взаимодействие, а приоритетът трябва да бъде именно духовният обмен между учителя и учениците.

За различните типове ученици и за индивидуалния подход в обучението

Изключително съвременно звучи идеята на Дънов за различните ти-пове ученици. Той разглежда 3 типа: тези на обективния ум, за които са най-важни фактите и наблюдението; втората група са учениците на литера-турния ум, които отиват от фактите към законите; и третата група – учени-

ците на философския ум, които отиват от фактите до законите и от законите до принципите. Учителите трябва да се съобразяват с типологичните и индивидуалните особености на своите ученици. Съзвучна с идеите на Дънов е известната днес теория на Х. Гарднър за многообразната интелигентност (multiple intelligence theory), чиито научни изводи се отчитат в създаването на множество съвременни учебни комплекти и трябва да се имат предвид в процеса на обучение.

За да може да въздейства на учениците си, учителят трябва постоянно да ги изучава, да ги познава, в това число и във „френологично и физиономическо отношение“. Според Петър Дънов, когато учителят наблюдава челата им, той опознава тяхната разумност. Като изучава носа и устата, той изучава техния чувствен свят – света на сърцето им. Чрез брадата изучава физическия свят. Учителят трябва да познава състоянието на ученика в трите свята, за да го разбира добре и да му помага. Само при това положение може да се създаде истинска връзка между учител и ученик.

За ролята на изкуството във възпитанието

В своите беседи Учителят казва, че в основното училище детето трябва да твори чрез сърцето и въображението, а в гимназията – чрез сърцето и ума. Освен в контакта с природата, детският ум и сърце се развиват най-добре при досега с изкуството. Според големия хуманист надеждно поколение може да се възпита, ако музиката се постави в основата на образованието. Известно е, че самият Петър Дънов е свирел прекрасно на цигулка и е създал десетки песни, с които се съпровожда паневритмията. Обучението на децата по музика според Учителя трябва да започне със слушане музиката на природата – например какви тонове издават потокът, кошерът, вятърът. Децата трябва да бъдат подтиквани да наблюдават природата – например цветята, техните листа и тичинки, а след това да нарисуват цветето в най-прост вид. На децата е нужно да се разказват приказки за камъните, за цветята, за дърветата и животните. Природата е истинското училище. Учителят казва: „Ако аз бях учител, щях да съчиня много разкази за децата, достъпни за тях. Да се изтъкне чрез приказки, че когато човек прави добро, печели, а когато прави зло – губи, ще изгуби силата или богатството, или красотата си“ (Дънов, 1998: 29). Така се развиват детското въображение и творческият дух, създават се нравствени ценности.

За паневритмията като метод за възпитание

Петър Дънов ни убеждава, че личността се изгражда, като се учи да общува с природата и красотата. Според него, ако очите не гледат и не търсят красивото, човек не може да расте и да се развива. Дънов ни съветва да излизаме сутрин, да наблюдаваме изгрева на слънцето, вечер да наблюдаваме звездите, да гледаме красивите линии на природата.

Общоизвестен факт е, че Учителят създава своята уникална система паневритмия, която съчетава общуване с природата, движение, слово и музика

в едно хармонично цяло. (Дънов, 1996, Паневритмия за деца <http://vbox7.com/play:2462918a>). Тук нямам за цел да описвам същността на паневритмията. Искам да подчертая само един нейн елемент – характера на движенията. Те според създателя ѝ са извлечени от природата и имат символичен смисъл, който трябва да бъде осъзнат и приет. По думите на Учителя има разумни и неразумни движения. Има движения, които подобряват мозъка, други – подобряват чувствата, трети – волята. „Ако се въведат тия музикални ритмични упражнения, децата ще напредват много повече. Тия неща сме ги опитали вече 15–20 години върху деца и възрастни“. „Един час на ден, употребен в паневритмия, ще подготви ново поколение“ (Дънов, 1998: 64). В посочения по-горе видеоклип може да се види как всяко физическо упражнение чрез словото и музиката се представя на децата в неговия символичен смисъл. Така например упражнението „тъкане“ прави аналогия между тъкането на плат на стан и нашето съзнание, което трябва да тъчем с красиви и добри мисли. Мисълта е енергия, която в най-голяма степен определя, „тъче“ живота ни. Ето как в едно физическо упражнение, достъпно и леко за изпълнение, е вложен голям духовен заряд.

Напълно подкрепям идеята на Петър Дънов паневритмията да се въведе в училище. При цялото ми уважение към системата на обучение по физическа култура и спорт в нашето средно училище и неговата безспорна важност, мисля, че тази система не работи добре. Съдържанието на това обучение се свежда до покриване на нормативи и запознаване с техниките на някои спортове. Разбира се, има и добри практики – например въвеждането на модул „Туризъм“ в някои гимназии. Но по мои наблюдения в голяма част от времето в часовете по физкултура учениците седят по пейките в салоните и бездействат. В началните класове практика е да се прави еднообразна и механична гимнастика с неосъзнати от децата движения. Ако макар и част от часовете по физкултура, като се започне от началния курс и се продължи до горния курс, се посветят на запознаване на учениците с движенията в паневритмията, техният смисъл и изпълнение, ползата от такава физическа и духовна дейност ще бъде голяма. Това е напълно осъществимо, необходима е само подготовка на учителите по физическа култура, което може да стане в рамките на кратък квалификационен курс. Той трябва да включи и запознаване с методиката на изучаване на основни български народни хора, които е необходимо да влязат в учителския репертоар. Това ще обогати личността на самите учители и ще разнообрази тяхната работа в часовете по физическа култура. Известно ми е, че са правени опити за въвеждане на хора в часовете по физкултура, но това не е станало добра масова практика и до днес.

За възпитанието в семейството и самовъзпитанието

Когато в своите беседи говори за новото възпитание, Петър Дънов има предвид освен училищното възпитание, най-вече основополагащата роля на

семейството и на майката за изграждане на личността. Ключови думи за Учителя са любов, доверие, милосърдие, добро. Близка ми е мисълта на големия хуманист, че като родители и учители, трябва да говорим за положителното, да намерим доброто в детето и то да бъде стимулирано да го прояви, а не да се борим с лошите му качества. Дънов се отнася критично към такива възпитателни методи, които дресират децата в семейството и пречат на тяхното израстване. Често „ние искаме да направим детето като нас. Това е погрешно. Дайте му подтик да развие вложеното в него“ (Дънов, 1998: 36). Дънов многократно подчертава, че възпитанието на детето е в ръцете на майката и каквото вложи майката в детето още по време на бременността, това е важното. „Именно затова майките ще оправят света... Жената е призвана да внесе любовта в семейството и в света. А светът ще се оправи само като се поправи семейството“ (Дънов, 1998: 70–78). Тези идеи на Учителя имат пророческа сила и ме навеждат на мисълта за огромната отговорност на всеки от нас като родител, и особено на майката, за поколението, което оставя след себе си.

Както знаем, днес обществото е в криза и семейството е в криза. В днешния глобализиран свят динамично се променят отношенията между хората, но родителството винаги ще запази значимостта си. Парадоксален е фактът, че за родителството – тази наша най-важна роля в социалния живот, никой и никъде не ни подготвя, освен школата на собственото ни семейство, ако съществува такова. В тази връзка особено наложителна ми се струва идеята всички млади хора още в средното училище да се подготвят да бъдат родители, например с помощта на подбрани от специалисти дискуссионни теми и материали. А също така да се въведе задължителен курс за млади родители, както е задължителна женската консултация за бременните жени. Доколкото ми е известно, такива курсове има, но те не са станали масова практика у нас.

Възпитанието и самовъзпитанието са дълбоко взаимосвързани, това е единен процес, който продължава цял живот. Разумност, вяра в собствените сили и способности и насърчаване – това са опорните стълбове в този процес. И в тази област идеите на Петър Дънов са актуални днес, когато говорим за обучение и самообучение през целия живот, за демократизация и хуманизъм в образованието на всички нива.

Предложения за нововъведения в образователната система

След кратко изложените идеи на Учителя и моя коментар към тях с днешна дата искам да обобща конкретните си предложения за внедряване на тези идеи в образователната ни система:

- 1) Да се разработи и въведе (например от класния ръководител в часовете на класа, като се започне от началните класове и се продължи до горен курс) системен цикъл от беседи „Как да изразяваме и прилагаме доброто и

любовта?“. Тези беседи да бъдат съобразени с възрастта и нагласата на учениците и да предполагат тяхното активно участие.

2) В рамките на програмата по физкултура и спорт, като се започне от начален курс и се продължи до горен курс, да се определят часове за запознаване на учениците с паневритмията и нейните упражнения. Да се провежда тяхното изпълнение на открито поне 1 път в седмицата.

3) В програмата за обучение по физическа култура (като се започне от начален курс) да бъде включено задължително разучаване и изпълнение на основни български хорá – важен елемент на нашето национално самосъзнание.

4) Като се започне от начален и продължи до горен курс, в средното училище да се провежда курс по родителство, като материалите за него се подготвят от специалисти психолози, педагози и лекари. В извънучилищната среда да се въведе задължителен, макар и краткосрочен курс за млади майки и бащи (подходящо е към съответните здравни заведения, както е задължителна женската консултация). Той трябва да бъде съставен от специалисти психолози и педагози и в достъпна форма да запознае бъдещите родители с основни принципи и методи на възпитанието.

Надявам се направените от мен в това авторитетно научно издание предложения да станат достояние на ръководните образователни институции и на колегията, да бъдат разгледани и обсъдени, за да се вземат най-добрите за обществото и младото поколение решения.

Заключение с днешна дата

Като гражданин, родител и преподавател в сферата на средното и висшето образование у нас през последните 30 години, чувствам като свой дълг да изразя почитта си към хуманните идеи на Петър Дънов, да подчертая тяхната актуалност и значимост днес, а също така да направя изложения по-горе предложения за приложението им в нашата образователна система.

Убедена съм, че при наличие на далновидност и добра воля от страна на управляващите образователни органи и на учителите тези предложения са реално приложими в днешната ни образователна система и ще влеят в нея спасителни, живителни сокове.

В заключение искам да подчертая важността на науката за образованието, която според Петър Дънов е нужна не само за учителите, но и за всички хора, защото целият живот е училище – поле за обучение и възпитание. Идеите на Учителя могат да се сравнят със златни семена за нашата образователна нива. Някои от тях вече са посадени и дават кълнове – сред тях са добрите традиции в българското образование. Аз вярвам, че тези идеи са нужни на днешното българско училище и трябва да бъдат внедрени в него, за да има то не само достойно минало, но и достойно бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА

Дуно, Б. (1996). *Паневритмия*. София: Културна асоциация „Беинса Дуно“.

Боев, Б. (1994). *Учителят за образованието*. Бургас: Сила и живот.

Дънов – Учителя, П. (1998). *Педагогически въпроси*. София: Културна асоциация „Беинса Дуно“.

Паневритмия за деца <http://vbox7.com/play:2462918a>

PETAR DUNOV'S IDEAS ABOUT EDUCATION TODAY

Abstract. This paper is dedicated to ideas of a great Bulgarian philosopher and humanist Petar Dunov (Beinsa Duno 1864–1944) about education and their application in our present school system. The author thinks that these ideas are topical nowadays and have to be well-known and adopted in education. In the article are given concrete suggestions based on Dunov's ideas.

Ass.prof. Ilka Birova

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
Department of Russian Language
E-mail: ilka31@abv.bg